

Cuvântul domnului profesor universitar doctor Corneliu BÎRSAN,

cu ocazia decernării titlului de DOCTOR HONORIS CAUSA

al Universității de Vest din Timișoara

Incidența Convenției Europene a Drepturilor Omului asupra unor instituții de drept civil român

I. Considerații generale

1. Ne este greu să credem că reprezentanții României care au negociat și semnat la 7 octombrie 1993 Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹ și-au putut imagina toate consecințele ce aveau să decurgă din alinierea țării noastre la un sistem de valori ce începuse a se contura în țările membre ale Consiliului Europei încă de la semnarea la Roma, la 4 noiembrie 1950, și intrarea în vigoare la 3 septembrie 1953 a acestui instrument politico-juridic de protecție regională a unor drepturi și libertăți fundamentale, garantate atât de Convenția însăși cât și de protocoalele sale adiționale; aceasta cu atât mai mult cu cât art. 20 al Constituției din anul 1991 dispunea, astfel cum dispune și în prezent², că prevederile sale privitoare la drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor au a fi aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte, iar în caz de neconcordanță între acestea și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, afară de ipoteza în care normele interne conțin dispoziții mai favorabile. Este foarte adevărat că, pe de o parte, „miza” politică a aderării la Convenție apărea ca esențială deoarece condiționa intrarea României în Consiliul Europei, primul pas spre integrarea ei europeană după schimbarea de regim politic din decembrie 1989; de altă parte, se putea spune că, în definitiv, țara noastră adera la un tratat internațional ce protejează drepturi civile și politice care sunt practic toate reglementate și în Constituție, ceea ce semnifică protecția lor prin legea fundamentală. Totuși, în concepția noastră, aderarea României la sistemul protecției europene a drepturilor și libertăților fundamentale instituit prin Convenție a produs cel puțin două serii de consecințe hotărâtoare, atât pe plan intern, cât și pe plan internațional. Pe plan intern, dispozițiile Convenției și ale protocoalelor sale adiționale și, pe temeiul teoriei blocului de convenționalitate, jurisprudența instanței europene de contencios al drepturilor omului, au caracter de aplicabilitate directă în sistemul nostru național de drept, impunându-se, ca atare, tuturor autorităților naționale, cu forță

¹ Convenția a intrat în vigoare în ordinea juridică internă și internațională pentru România la 20 iunie 1994, data depunerii instrumentelor de ratificare la Secretariatul General al Consiliului Europei (art. 59 § 2 din Convenție).

² Revizuirea Constituției din anul 2003 nu a adus nicio modificare art. 20 chiar dacă, între timp, Convenția Europeană intrase în vigoare pentru România.

constituțională și supralegislativă³, ele putând fi invocate în mod nemijlocit, cu efecte specifice, în special în fața organelor judiciare și administrative române. Pe plan internațional, aderarea la Convenție a însemnat recunoașterea dreptului la recurs individual al persoanelor fizice și al persoanelor juridice altele decât cele guvernamentale, precum și al oricărui „grup de particulari” introdus la instanța europeană, recurs ce are ca obiect o pretinsă încălcare de către autoritățile statale a unui drept apărut de Convenție sau/și de protocoalele sale adiționale. În fapt, este pus astfel în mișcare mecanismul internațional de control al modului cum statele își îndeplinesc angajamentul de a asigura în ordinea lor internă respectarea dispozițiilor acesteia, competența Curții în materia fiind, la rândul-i, subsidiară, unică și obligatorie. În același timp, așa după cum a subliniat Curtea, spre deosebire de tratatele internaționale „de tip clasic”, ca instrument de protecție a drepturilor omului, Convenția depășește cadrul unei simple reciprocități a obligațiilor asumate între statele contractante; ea creează obligații „obiective”, care se bucură de „garanția colectivă” a însuși sistemului pe care l-a instituit⁴.

2. Revenind la drepturile și libertățile fundamentale garantate de Convenție și de protocoalele sale adiționale, acestea sunt „libertăți publice” precum libertatea de gândire, conștiință și religie (art. 9), libertatea de informare și de exprimare (art. 10), libertatea de întrunire și asociere (art. 11); drepturi social-politice, precum dreptul la instruire și dreptul la alegeri libere (art. 2, respectiv 3 din Protocolul nr. 1 la Convenție); drepturi civile personale nepatrimoniale, ca dreptul la viață (art. 2 din Convenție), dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a corespondenței (art. 8), dreptul la încheierea căsătoriei (art. 12); dreptul de proprietate ca drept patrimonial (art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție); drepturi procedurale, ca dreptul la un proces echitabil (art. 6) și dreptul la o acțiune pe plan intern pentru apărarea libertăților garantate de Convenție (art. 13); anumite drepturi ce țin de domeniul dreptului penal, deosebit de importante pentru asigurarea libertății persoanei (art. 5, art. 7, etc.). Enumerarea pe care am făcut-o nu este întâmplătoare; apare limpede că pe lângă dreptul de proprietate care-și are poziția sa distinctă de drept patrimonial în economia Convenției, drepturile civile nepatrimoniale pe care aceasta le garantează, în special cele prevăzute de art. 2 și de art. 8 au o importanță deosebită în organizarea și desfășurarea raporturilor de drept public și de drept privat, în ordinea juridică a statelor contractante. Într-adevăr, pe de o parte, dreptul la viață apare ca esențial în sistemul drepturilor și libertăților garantate de Convenția europeană în materie pentru că, fără consacrarea și protejarea efectivă a acestuia, protecția celorlalte drepturi ar rămâne fără obiect; dreptul la viață reprezintă condiția esențială a posibilității exercitării tuturor drepturilor și libertăților fundamentale⁵. Sau, cum a spus Curtea europeană, în sistemul Convenției, dreptul la viață apare ca primordial deoarece, fără protecția lui, exercitarea celorlalte drepturi și libertăți pe care le garantează Convenția ar fi iluzorie⁶. Pe de altă parte, drepturile civile nepatrimoniale ce intră în domeniul

³ A se vedea C.L. Popescu, *Protecția internațională a drepturilor omului – surse, instituții, proceduri*, Ed. All Beck, București 2000, p. 268 și urm.; C. Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*, vol. I, Ed. All Beck, București 2005, p. 103; a se vedea și decizia Curții Constituționale române nr. 81/1994, M.Of. nr. 14 din 25 ianuarie 1995.

⁴ CEDH, 18 ianuarie 1978, *Irlande c/ Royaume Uni*, Série A, no. 25, § 239.

⁵ A se vedea J. F. Renucci, *Traite de droit européen des droit de l'homme*, L.G.D.J., Paris, 2007, p. 84-85.; J. F. Renucci, *Tratat de drept european al drepturilor omului*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 89.

⁶ CEHD, 27 iunie 2000, *Ilhan c/ Turquie*, Recueil 2000-VII, p. 97.

de aplicație al art. 8 din Convenție asigură respectarea vieții private a unei persoane sub multiplele sale aspecte – dreptul la identitate și la stare civilă, dreptul la nume și la reputație, al vieții de familie, al dreptului la domiciliu și la corespondență; titulare ale acestor din urmă două drepturi pot fi și persoanele juridice.

3. Caracteristica esențială a drepturilor civile personale nepatrimoniale garantate de Convenție este aceea că asigurarea protecției lor efective este impusă, în esență, autorităților statale. Aceasta presupune îndeplinirea atât a unor obligații negative anume, prin activitatea lor ele să nu aducă atingere în niciun fel exercițiului acestor drepturi de către titularii lor, dar și îndeplinirea unor obligații pozitive, care implică necesitatea adoptării de măsuri de protecție, bunăoară, a vieții private și de familie, chiar cu privire la raporturile între indivizi⁷. Adeseori instanța europeană de contencios al drepturilor omului a statuat în sensul că în unele situații frontiera dintre obligațiile pozitive și cele negative ce revin statelor pe terenul art. 8 din Convenție sau chiar al art. 1 din Protocolul nr. 1 care garantează un drept patrimonial, nu se pretează la o definiție precisă, dar principiile generale în materie sunt aplicabile cu privire la ambele categorii de obligații; astfel spre a determina dacă există o obligație pozitivă ori una negativă, are a fi luat în considerare „justul echilibru ce trebuie asigurat între interesul general și interesele personale în prezență, în unele ipoteze statul dispunând de o anumită marjă de apreciere în domeniul analizat⁸. Din acest punct de vedere, pe terenul aplicării dispozițiilor art. 1 din Protocolul nr. 1 care, în esență, asigură protejarea dreptului de proprietate, problema obligațiilor ce revin statelor în domeniu, este, totuși, mai nuanțată. Într-adevăr, dacă este în afara oricărei îndoieli că autoritățile statale – legislative, administrative, judecătorești - au obligația negativă de a nu aduce atingeri, în activitatea lor, dreptului de proprietate aparținând „particularilor”, persoane fizice și juridice care nu sunt organizații neguvernamentale, în litigiile dintre particulari privitoare la acest drept nu au a fi aplicate, în principiu, dispozițiile art. 1 din Protocolul nr. 1, ci cele ale art. 6 din Convenție, care garantează dreptul la un proces echitabil. Or, așa după cum vom arăta mai departe, prin recunoașterea accesului la justiție ca o componentă esențială a dreptului la un proces echitabil garantat de acest text, instanța europeană a pus uneori în discuție, în mod implicit, asigurarea protecției dreptului de proprietate. De asemenea, Curtea a decis în sensul că, pe terenul aplicării art. 1 din Protocolul nr. 1 statele contractante au obligația apărării dreptului de proprietate în litigiile dintre particulari, prin aceea că ele trebuie să asigure părților în conflict « proceduri judiciare de natură să le confere toate garanțiile pentru soluționare în mod eficient și echitabil a unor astfel de litigii ce au ca obiect acest drept »⁹.

⁷ CEDH, 22 octombrie 1996, *Stubbings et autres c/ Royaume Uni*, Recueil, 1996-IV, p. 662, 20 iunie 2006, *Babylonova c. Slovaquie*, Recueil 2006-VIII, §§ 57-58 ; pe larg privitor la aceste obligații, a se vedea C. Bîrsan, *op.cit.* p. 216 și urm.

⁸ Privitor la art. 8 a se vedea CEDH, 26 mai 1994, *Keegan c/ Irlande*, Série A nr. 290, § 49 ; 30 iulie 1998, *Sheffield et Horsham c/ Royaume Uni*, Recueil 1998-V, § 52 ; 7 februarie 2002, *Miculic c/ Croatie*, Recueil 2002-I § 51 ; 4 decembrie 2007, *Dickson c/ Royaume Uni*, Recueil 2007-XIII, §§ 69-71, etc. ; privitor la art. 1 din Protocolul nr. 1 a se vedea CEDH 29 iunie 2004, Recueil 2004-V, § 61.

⁹ CEDH, 25 iulie 2002, *Sovtransavto Holding c. Ukraine*, Recueil 2002 – VII, § 96; 11 ianuarie 2007, *Anheuser Busch c. Portugal*, Recueil 2007, § 87; 16 iulie 2009, *Zehentner c. Autriche*, § 75, nepubl. Internet www.echr.coe.int.

În cele ce urmează vom examina mai multe hotărâri pronunțate de instanța europeană împotriva României ce privesc protecția dreptului de proprietate și a dreptului la viață privată și de familie prin prisma raporturilor între „particulari” dar și prin prisma obligațiilor ce revin statului în privința asigurării protecției lor, și care, după părerea noastră, pun în lumină incidența dispozițiilor articolului 1 din Protocolul nr. 1 și ale articolului 8 din Convenție asupra unor instituții de drept civil român ce intră în domeniul de aplicare a acestor texte.

II. Incidența dispozițiilor art. 1 din Protocolul nr. 1 asupra raporturilor juridice privitoare la dreptul de proprietate

1. Pe planul protecției internaționale a drepturilor omului natura juridică a dreptului de proprietate face obiect de controversă¹⁰: este el un drept de natură civilă, ori de natură economică? Este dreptul de proprietate un drept fundamental al omului? În ce ne privește, fără a insista asupra acestei controverse, considerăm că dreptul de proprietate este atât de natură civilă pe conținutul său, cât și de natură economică, prin finalitatea sa¹¹. Deși dreptul de proprietate nu și-a găsit consacrară în textul inițial al Convenției, ci a fost inclus în sistemul de protecție europeană a drepturilor omului prin Protocolul nr. 1 la Convenție din 20 martie 1952, intrat în vigoare la 18 mai 1954, se poate afirma cu certitudine că în prezent el ocupă un loc important în acest sistem, în special datorită evoluției constante a jurisprudenței Curții în materie¹². Chiar dacă în limbile oficiale ale Convenției – franceza și engleza - și nici, firesc, în traducerea în limba română, terminologia art. 1 din Protocolul nr. 1 nu este unitară, încă într-una din primele sale hotărâri în care a avut a aplica acest text, Curtea a decis că, în substanță, el garantează dreptul de proprietate; cuvintele „*biens*”, „*propriété*” și „*usage des biens*” („bunuri”, „proprietate” și „folosirea bunurilor”), respectiv „*possessions*” și „*use of property*” confirmă fără echivoc: redactorii Protocolului au avut în vedere dreptul de proprietate¹³. Totuși, problema definirii obiectului reglementărilor cuprinse în art. 1 din Protocolul nr. 1 este mult mai complexă deoarece organele Convenției – Comisia, cât aceasta a existat până la data de 30 octombrie 1999, dar mai ales Curtea – au extins aplicarea acestui text nu numai la drepturile reale și de creanță, ci și la drepturile de proprietate intelectuală și industrială, precum și, în anumite situații, la noțiunea de „speranță legitimă” ori de „interese economice”. Fără a intra în detalii care depășesc cu mult limitele studiului de față, putem spune că toate

¹⁰ Cu privire la această controversă, a se vedea, în special, Fr. Sudre, *Droit européen et international des droits de l'homme*, 9e édition revue et augmentée, PUF Paris, 2008, p. 569 și urm.

¹¹ A se vedea C. Bîrsan, J.F. Renucci, *La Cour européenne des Droits de l'Homme précise le droit de propriété*, Recueil Dalloz, 31 martie 2004, p. 870 și urm.

¹² A se vedea C. Bîrsan, *La protection du droit de propriété: développements récents de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme*, în *Liber Amicorum Luzius Wildhaber*, Human Rights – Strasbourg Views, Droits de l'homme – Regards de Strasbourg, N.P. Engel, Publisher, Kehl, 2007, p. 5 și urm.

¹³ CEDH, 13 iunie 1979, *Marckx c. Belgique*, serie A, no 31, § 63.

acestea intră în „noțiunea autonomă” de „bun”, în sensul Convenției¹⁴. În orice caz, instanța europeană a statuat că un interes economic al unei persoane poate fi luat în considerare ca „valoare patrimonială” în sensul art. 1 din Protocolul nr. 1 și, pe cale de consecință, apărut de dispozițiile sale, numai atunci când el are o „bază suficient de bine stabilită în dreptul intern”, fie prin dispoziții legale pertinente, fie printr-o jurisprudență bine stabilită a instanțelor naționale¹⁵; o creanță care nu este certă, lichidă și exigibilă, ce nu are a fi supusă executării nu poate fi considerată o „speranță legitimă” în sensul jurisprudenței Curții; speranța legitimă nu poate fi confundată cu simpla speranță ca o creanță să fie supusă executării¹⁶.

2. Aceste precizări prezintă o deosebită importanță pentru a înțelege jurisprudența jurisdicției europene privitoare la restituirea bunurilor trecute în proprietatea statului în fostele state totalitare din Europa de Est. Astfel, instanța europeană a precizat că art. 1 din Protocolul nr. 1 nu poate fi interpretat în sensul că ar stabili pentru statele contractante o obligație generală de restituire a bunurilor ce le-au fost transferate înainte ca ele să ratifice Convenția. De asemenea, dispozițiile acestui text nu impun statelor contractante nicio restricție în exercițiul lor de a determina domeniul de aplicație a legislației pe care ele pot să o adopte în materia restituirii de bunuri trecute în orice mod în proprietatea lor și în a stabili condițiile pe care trebuie să le îndeplinească persoanele cărora li se restituie dreptul de proprietate asupra unor bunuri de care au fost deposedate¹⁷. În special statele contractante dispun de o amplă marjă de apreciere cu privire la oportunitatea excluderii unor categorii de foști proprietari de la recunoașterea unui drept de restituire. În situația în care există categorii de proprietari astfel excluși, o cerere de restituire făcută de unul dintre ei nu este de natură să confere acestuia baza unei speranțe legitime care ar atrage aplicarea garanțiilor prevăzute de art. 1 din Protocolul nr. 1¹⁸. Dimpotrivă, atunci când un stat contractant, după ratificarea Convenției, inclusiv a Protocolului nr. 1, a adoptat o legislație care prevede restituirea totală sau parțială, în natură sau prin echivalent, oricare ar fi forma ori întinderea acestui echivalent, a bunurilor confiscate de un regim anterior, o asemenea legislație are a fi considerată ca făcând să se nască un nou drept de proprietate în patrimoniul celui îndreptățit la restituire, drept apărut de dispozițiile textului analizat. Același principiu își găsește aplicație și cu privire la dreptul născut pe temeiul unei legislații naționale adoptate de un stat contractant înainte de ratificarea Convenției, dacă aceasta a rămas în vigoare și după ratificarea ei și a Protocolului nr. 1¹⁹. De asemenea, instanța europeană a arătat că adoptarea de acte normative privitoare la restituirea de bunuri trecute pe diverse căi în proprietatea fostelor state totalitare ori indemnizarea victimelor unor asemenea deposedări necesită un vast examen al unui mare număr de probleme de ordin moral, juridic, politic și economic. Apreciind ca fiind normal ca

¹⁴ Pentru detalii privitoare la această noțiune, a se vedea C. Bîrsan, *op. cit.*, vol. 1, p. 455 și urm.; R. Chiriță, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*, ed. 2, ed. CH Beck, București, 2008, p. 770 și urm.

¹⁵ CEDH, 28 septembrie 2004, *Kopecky c. Slovaquie*, Recueil 2004 – IX, § 52; 16 octombrie 2005, *Draon c. France*, Recueil 2005 – IX, § 65.

¹⁶ CEDH, decizia din 19 octombrie 2004, *Caisse régionale du Crédit Agricole Mutuel Nord de France c. France*, nepubl. Internet site cit.

¹⁷ CEDH, decizia nr. 18890/1991 *Mayer et autres c. Allemagne*, DR, nr. 85, p. 18

¹⁸ CEDH decizia din 4 martie 2003, *Jantner v. Slovaquie*, nepubl. site cit.

¹⁹ CEDH, 28 septembrie 2004, *precit.* § 35, decizia din 10 iulie 2002, *Gratzinger et Gratzingerova c. république tchèque*, *precit.* § 70-74; 1 decembrie 2005, *Păruraru c. Roumanie*, Recueil 2005-XII, § 80.

legislatorul național să dispună de o mare libertate în a determina o anumită politică economică și socială în materie, Curtea a declarat că respectă pe deplin modul în care statul în cauză concepe imperativele de utilitate publică ce pot comanda o anumită politică în domeniu, afară dacă aceasta ar apărea ca fiind în mod manifest nerezonabilă. Curtea a considerat că o asemenea judecată de valoare se impune cu atât mai în situația modificărilor atât de importante ale sistemului social-politic al unei țări ce trece de la un regim totalitar la o formă democratică de guvernare, trecere ce presupune reforma structurii politice, juridice și economice a statului în cauză, fenomene care semnifică în mod inevitabil adoptarea de legi economice și sociale la scară largă²⁰ – subl. ns. C.B.

Totuși, în același context, Curtea a statuat că atunci când un stat contractant a decis restituirea bunurilor confiscate abuziv de fostele state totalitare, incertitudinile privitoare la aplicarea practică a unei asemenea măsuri de către autoritățile naționale, oricare le-ar fi natura – legislative, administrative ori judiciare – persistente în timp, fără o reacție coerentă și rapidă din partea statului în vederea înlăturării lor, constituie o încălcarea a obligației acestuia de a asigura protecția efectivă a dreptului de proprietate garantat de art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție²¹. Nu vom intra în analiza jurisprudenței abundente a instanței europene în materie privitoare la România, prin care Curtea a sancționat tocmai incoerența legislativă și practica contradictorie a instanțelor naționale, inclusiv a celei supreme, privitoare la principiul restituirii bunurilor în discuție. Totuși, cu referire la noțiunea de „bun” în sensul Convenției, subliniem că de curând Curtea arătată că din moment ce reclamantul a fost „informat de autorități” că cererea sa de restituire a unui teren formulată pe temeiul dispozițiilor Legii nr. 1/2000 a fost admisă, lucru confirmat ulterior în mai multe rânduri de autoritățile competente, aceasta semnifică că „dreptul său asupra terenului litigios a fost stabilit în mod incontestabil pe plan intern”²²; mai mult, autoritățile naționale au stabilit prin decizie administrativă că în caz de nerestituire, reclamantul are dreptul la o despăgubire, împrejurare necontestată de guvern. În aceste condiții instanța europeană a decis că reclamantul avea „un interes patrimonial suficient de bine determinat în dreptul intern, cert, irevocabil și exigibil” ce intră în noțiunea de bun în sensul articolului 1 din Protocolul nr. 1; în consecință, ea a considerat că restituirea terenului către proprietar și, în caz de imposibilitate de executare a acestei obligații, neindemnizarea sa constituie o încălcare a dispozițiilor art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție.

3. Deși rod al hazardului, o primă soluție ce ni se pare a fi de natură a influența raporturile juridice de proprietate, în dreptul nostru civil, a fost pronunțată de Curte în privința regimului juridic al acțiunii în revendicare, cum spune adeseori doctrina, „cea mai energică acțiune”, prin care se apără acest drept. Se știe că, într-o jurisprudență mai veche, fostul Tribunal Suprem a decis în sensul că acțiunea în revendicare are ca obiect un bun aflat în proprietatea comună, pe cote-părți obișnuită sau temporară, introducerea ei presupune acordul tuturor copărtașilor, pe motiv că această acțiune are drept scop recunoașterea dreptului de

²⁰ CEDH, 22 iunie 2004, *Broniowski c. Pologne*, Recueil 2004 – V, § 149; 1 decembrie 2005, *Păduraru c. Roumanie*, Recueil 2005 – XII, § 89.

²¹ CEDH, 22 iunie 2004, *Broniowski c. Pologne*, precit., par. 151; 1 decembrie 2005, *Păduraru c. Roumanie*, precit., §§ 92 și 112.

²² CEDH, 9 decembrie 2008, *Viașu c. Roumanie*, § 59, nepubl., Internet, site cit.

proprietate al reclamantului asupra bunului în litigiu și readucerea lui în patrimoniul său, iar nu simpla recunoaștere a unei cote ideale nedeterminate în materialitatea ei din bunul în litigiu²³. În literatura juridică de specialitate s-a exprimat însă și punctul de vedere contrar, fie prin calificarea acțiunii în revendicare drept o acțiune în conservare²⁴, fie prin „necesitatea și urgența ce justifică revendicarea bunului indiviz de la terțul care îl stăpânește fără niciun drept”²⁵ sau prin a da preponderență caracterului ei calitativ, ținând cont de caracteristicile esențiale ale dreptului de proprietate ca drept absolut și exclusiv, cu consecința exercitării prerogativei urmăririi și a „puterii imediate asupra bunului”²⁶. Este foarte adevărat că relativ recent instanța supremă pare că fi revenit asupra jurisprudenței amintită mai sus. Astfel, cu privire la acțiunea în revendicare ce avea ca obiect un imobil trecut în proprietatea statului în timpul regimului totalitar, ea a decis că situația juridică a unor astfel de imobile și a persoanelor care susțin că naționalizarea lor s-a făcut în mod eronat „este esențial diferită de cea clasică”; în asemenea cazuri calificate de fosta Curte Supremă de Justiție ca fiind sui generis acțiunea în revendicare prezintă un caracter complex, ce depășește modelul clasic” al acestei acțiuni; unul sau mai mulți moștenitori, unul ori mai mulți coproprietari, dar nu în mod necesar toți aceștia, pot introduce o acțiune prin care să urmărească nevaliditatea titlului cu care statul stăpânește bunul revendicat și, în consecință, obținerea recunoașterii dreptului lor de proprietate asupra bunului ce s-a aflat în patrimoniul autorului lor, naționalizat ilegal; apoi ei vor putea că cerea protejarea aceluși bun²⁷.

Dincolo de această decizie de speță situată de instanța supremă oarecum în contextul „particular” amintit, este de reținut că practica judiciară română, în sensul imposibilității introducerii acțiunii în revendicare asupra unui bun indiviz, numai de către unul sau mai mulți copărtăși a fost cenzurată de instanța europeană de contencios al drepturilor omului pe terenul discutării principiilor accesului la justiție, ca o componentă esențială implicită a dreptului la un proces echitabil garantat de art. 6 § 1 din Convenție. Astfel, într-o cauză, reclamanții s-au plâns de încălcarea dreptului de acces la un tribunal, garantat de art. 6 § 1 din Convenție, prin aceea că, aplicând principiul unanimității cerut pentru a putea revendica mai multe bunuri indivize, ei nefiind în măsură să găsească pe toți comoștenitorii acelor bunuri, instanțele române le-au respins acțiunea în revendicare ce avea ca obiect acele bunuri²⁸. Reclamanții au susținut că acțiunea în revendicare trebuie considerată ca un act de conservare a unui bun ce

²³ Trib. Suprem, Colegiul civil, decizia nr. 662 din 8 aprilie 1960, CD 1960, p. 356.

²⁴ A se vedea D. Chirică, *Posibilitatea exercitării acțiunii în revendicare de către un singur coindivizar*, Dreptul nr. 11/ 1998, p. 28-29.

²⁵ A se vedea L. Pop, *Drepturile reale principale în dreptul civil român*, Ed. Lumina Lex 2000, p. 255; I. Lulă, *Opinii privitoare la posibilitatea exercitării acțiunii în revendicare de către un singur proprietar*, Dreptul nr. 4/2002, p. 78-79.

²⁶ A se vedea, R. Sas, *Din nou despre posibilitatea exercitării acțiunii în revendicare de către un singur coindiviza*, Dreptul nr. 9/2006, p. 86 și urm.

²⁷ Curtea Supremă de Justiție, decizia din 29 septembrie 2000, nepubl.

²⁸ A se vedea CEDH, 14 decembrie 2006, *Lupaș et autres c/ Roumanie*, Recueil 2006-XV, § 47; traducerea în limba română a acestor hotărâri a jurisdicției europene a fost publicată în M.Of. nr. 464 din 10 iulie 2007, p. 10-16; autorul prezentului studiu, judecător pentru România la Curtea europeană la data judecării acestei cauze, a preferat să se abțină de la soluționarea ei, situație în care, pe temeiul dispozițiilor art. 27 § 2 din Convenție și ale art. 29 din Regulamentul Curții, a fost desemnat ca judecător ad hoc un alt judecător al instanței europene; a se vedea § 4 din hotărâre; în același sens, a se vedea și decizia CEDH din 26 august 2008, *Derscariu et autres c/ Roumanie*, nepublicată, Internet, sit.cit.

poate fi exercitat de oricare dintre coproprietari, care profită tuturor coproprietarilor. Guvernul s-a apărat arătând că, date fiind consecințele importante, ale soluției pronunțate într-o asemenea acțiune, atunci când ea privește revendicarea unui bun, are a fi considerată act de dispoziție ce impune ca, pentru a putea fi introdusă, să existe acordul tuturor coproprietarilor²⁹.

Curtea nu a considerat necesar să ia poziție în această controversă care ține de teoria și de practica dreptului civil intern, soluționarea unei asemenea probleme fiind atributul exclusiv al instanțelor naționale. În schimb, ea a constatat că regula unanimității din materia discutată a împiedicat examinarea temeiniciei acțiunii reclamanților, dovedindu-se a fi un „obstacol insurmontabil pentru orice tentativă viitoare de revendicare a bunurilor indivize”³⁰. Aceasta înseamnă că acțiunea în revendicare asupra unui bun indiviz introdusă numai de către unul dintre coproprietari nu poate fi respinsă ca inadmisibilă, deoarece astfel s-ar încălca dreptul acestora la un tribunal, componentă a dreptului la un proces echitabil, garanta de art. 6 din Convenție. De altfel, Curtea a remarcat „cu interes” că proiectul de Cod civil aflat în dezbateră Parlamentului „înlătură în mod expres regula unanimității” în materia discutată³¹.

4. Alteori însă instanța europeană a examinat pretense ingerințe ale autorităților statale în exercitarea dreptului de proprietate invocat de reclamanți prin raportare la dispozițiile art. 1 din Protocolul nr. 1. Bunăoară, într-o cauză în care reclamanții au susținut că recunoașterea de către instanțele naționale a dobândirii dreptului de suprafață în favoarea unui terț, asupra terenului proprietatea lor, este de natură să constituie o încălcare a acestui drept, Curtea a reținut că autorii reclamanților erau proprietarii unui teren cu construcții în municipiul Arad, că în anul 1944, în timpul războiului, construcțiile situate pe acel teren au fost distruse în proporție de 83% urmare a unor bombardamente aeriene și că, după război, imobilul a fost naționalizat, iar autoritățile locale l-au reconstruit în întregime sub forma unui bloc de locuințe, închiriind unor terțe persoane apartamentele astfel realizate; în anul 1994, în calitate de moștenitori, reclamanții au obținut înscrierea dreptului lor de proprietate asupra întregului imobil – teren și construcții – în cartea funciară, soluție contestată în justiție de autoritatea publică locală³². Având a se pronunța în ultimă instanță în speță, după ce, în prealabil, Curtea de Apel Timișoara recunoscuse în favoarea consiliului municipal constructor un drept de suprafață compus din dreptul de proprietate asupra locuințelor și dreptul de folosință asupra unei cote-părți stabile și forțate din terenul proprietatea reclamanților, soluție criticată în recurs de aceștia, fosta Curte Supremă de Justiție a considerat că dreptul de suprafață nu se întemeiază numai pe convenția părților, așa cum au pretins reclamanții, dar poate, de asemenea, lua naștere pe baza legii sau printr-o „situație de fapt” ca cea din speță, în care consiliul local care a construit un bloc de apartamente pe terenul proprietatea reclamanților „a acționat cu credința că este proprietarul întregului bun”, astfel că negarea dreptului de suprafață astfel dobândit și recunoscut prin hotărârea curții de apel ar avea semnificația

²⁹ CEDH, *Lupaș et autres c/ Roumanie*, precit. § 71

³⁰ *Idem*, § 73.

³¹ *Idem*, § 75, a se vedea și V. Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Ed. CH Beck, București, 2009, p. 269.

³² A se vedea CEDH, hotărârea din 15 februarie 2007, *Bock et Palade c/ Roumanie*, nepublicată, Internet, site cit., §§ 6-21.

refuzului recunoașterii efectelor aparenței de drept, întemeiată pe buna credință a constructorului³³.

Instanța europeană a constat că în speță, în mod netăgăduit, Curtea Supremă de Justiție a stabilit că autoritatea publică locală „a dobândit dreptul de superficiei pe temeiul unei situații de fapt ce nu a fost voită sau cunoscută de către cei interesați și care permite, astfel, să se dea efecte juridice aparenței de drept (subl. Curții Europene în text – n.n. C.B.). Or, din examinarea jurisprudenței tribunalelor române, jurisdicția europeană de contencios al drepturilor omului a reținut că „dreptul de superficiei poate fi dobândit numai – s. n. C. B. – prin lege, prin prescripție achizitivă sau prin convenția părților” și că simplul fapt de a ridica o construcție pe terenul altuia, chiar cu totală bună-credință, constructorul având convingerea că este proprietarul terenului pe care construiește, nu ar fi de natură să conducă la recunoașterea unui drept de superficiei în favoarea celui care construiește pe terenul care nu este proprietatea sa, în absența posibilității aplicării unuia din modurile de dobândire a acestui drept amintite; „aparența de drept la care se referă Curtea Supremă de Justiție nu intră în categoria actelor și faptelor juridice prin care se poate dobândi dreptul de superficiei”³⁴. De aceea, ea a considerat că, în speță, recunoașterea dobândirii dreptului de superficiei pe cale judiciară a reprezentat o încălcare a dispozițiilor art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție³⁵.

5. Tot prin raportare la dispozițiile art. 1 din Protocolul nr. 1, în alte situații, Curtea Europeană a ajuns la concluzia că aplicarea de către instanțele naționale a unor principii de drept civil nu a fost de natură să încalce dispozițiile acestui text.

Astfel, într-o cauză, reclamanta a susținut că recunoașterea de către autoritățile judiciare române a dreptului de retenție în favoarea statului până la rambursarea contravalorii investițiilor făcute de către unitatea de stat deținătoare a bunului supus restituirii pe temeiul aplicării dispozițiilor legilor reparatorii privitoare la „naționalizările” abuzive produse sub regimul totalitar, reprezintă o încălcare a dreptului ei de proprietate garantat de Convenție, ea fiind astfel privată „*de facto*” de bunurile sale³⁶. Examinând cererea reclamantei pe fond, Curtea a reținut că deși Codul civil român nu consacră în mod expres „principiul” dreptului de retenție, doctrina și jurisprudența au admis aplicarea sa dincolo de situațiile particulare prevăzute în Codul civil, cel mai adesea în materie imobiliară; condiția esențială pentru recunoașterea sa este aceea a legăturii între datorie și bun – *debitum cum re iunctum*. În privința obligației reclamantului de rambursare a contravalorii lucrărilor realizate de stat asupra bunului supus restituirii, Curtea a arătat că aceasta este întemeiată pe principiul îmbogățirii fără justă cauză, neconsacrat nici acesta ca „izvor distinct de obligații” în dreptul civil român, dar cu aplicații prevăzute, printre altele, de art. 997 C. civ. care impune rambursarea cheltuielilor făcute de o persoană pentru conservarea sau creșterea valorii unui

³³ *Idem*, § 22.

³⁴ *Idem*, § 63 ; privitor la dobândirea dreptului de superficiei în dreptul civil român, a se vedea, C. Alunaru, *Noi aspecte teoretice și practice ale dreptului de superficiei*, *Dreptul*, nr. 5-6/1993, p. 65-73 ; L. Pop, L.M. Harosa, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Universul juridic, 2006, p. 262-263 ; E. Chelaru, *Curs de drept civil. Drepturile reale principale*, Ed. All Beck 2000, p. 277-278 ; C. Bîrsan, *Drept civil roman. Drepturile reale principale*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 300; O. Ungureanu, C. Munteanu, *Tratat de drept civil. Bunurile. Drepturile reale principale*, Ed. Hamangiu, București, 2008, 587 și urm ; V. Stoica ; op.cit., p. 242 și urm.

³⁵ CEDH, 15 februarie 2007, precit ; §§ 64-65.

³⁶ CEDH 17 februarie 2009, *Ileana Lazăr c/ Roumanie*, nepubl. Internet site. cit.

bun supus restituirii³⁷. Așa fiind, ea a ajuns la concluzia că „ingerința” denunțată de reclamantă avea bază legală în dreptul civil român și că aceasta „urmărea un scop legitim”, anume „protejarea drepturilor acelei persoane”, respectiv al statului, care urmărea să obțină rambursarea valorii investițiilor făcute asupra bunului în litigiu, prin raportare la principiul interzicerii îmbogățirii fără justă cauză³⁸. Întrebarea la care avea a răspunde Curtea era de a se ști dacă ingerința denunțată de reclamantă a fost proporțională cu copul urmărit. Într-adevăr, într-o jurisprudență constantă, instanța europeană a statuat în sensul că chiar dacă în anumite situații art. 1 din Protocolul nr. 1 permite ingerința autorităților statale în exercițiul dreptului de proprietate de către titularul său, nu mai puțin acesta trebuie să asigure menținerea unui just echilibru între exigențele realizării unui interes general al comunității și imperativele asigurării protecției drepturilor fundamentale ale individului³⁹; în special, trebuind să existe un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul urmărit prin privarea oricărei persoane de dreptul de proprietate asupra unui bun⁴⁰, justul echilibru fiind „distrus” atunci când individul suportă, prin măsura luată, „o sarcină specială și exorbitantă”⁴¹.

Din acest punct de vedere, Curtea a evidențiat că jurisdicțiile naționale care s-au pronunțat în cauză au „motivată temeinic recunoașterea dreptului de retenție în favoarea statului” și au fixat valoarea sumei ce avea a fi plătită de reclamantă pentru îmbunătățirile aduse imobilului supus restituirii „pe baza unui raport de expertiză” asupra căruia aceasta a putut formula observații”, astfel că chiar dacă jurisdicția europeană nu are ca misiune „examinarea eventualelor erori de drept și de fapt comise de instanțele naționale chemate în primul rând să aplice și să interpreteze normele de drept intern, ea a reținut că, în speță „hotărârile judecătorești au fost pronunțate în cadrul unei proceduri contradictorii și nu apar a fi în mod evident eronate ori arbitrare”⁴². De aceea, Curtea a considerat că, în circumstanțele particulare ale cauzei reclamanta nu a suferit o sarcină disproporționată și excesivă, fără a fi încălcate astfel dispozițiile art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție⁴³.

6. Într-o altă cauză reclamantii au susținut că imposibilitatea restituirii în natură a unei suprafețe de teren de 78 m² urmarea admiterii unei acțiuni în revendicare împotriva statului cu motivarea că pe acea suprafață sa afla o construcție cu mai multe etaje reprezintă o încălcare a dreptului lor de proprietate garantat de prevederile aceluiași text⁴⁴. Examinând cauza, Curtea a constatat, mai întâi, că reclamantii au formulat în fața instanțelor interne o cerere de revizuire pe temeiul art. 322, alin. 3 din Codul de procedură civilă, a unei hotărâri judecătorești prin care se recunoscuse dreptul de proprietate asupra terenului litigios, cerere respinsă însă de aceste jurisdicții cu motivarea că terenul în litigiu „nu dispăruse în mod fizic” astfel că exigențele

³⁷ *Idem*, §§ 72-74.

³⁸ *Idem*, §§ 75-76.

³⁹ CEDH 23 septembrie 1982, *Prorrong et Lönnroth c/ Suède*, Série A, no. 53, § 69 ; 21 februarie 1986, *James et autres c/ Royaume Uni*, Série A no 98, § 46 ; 23 noiembrie 2000, *Ex-roi de Grèce et autres c/ Grèce*, Recueil 2000-XII, § 87 ; 12 noiembrie 2002, *Zvolsky et Zvolska c/ République tchèque* Recueil 2002-IX, § 67 ; 30 iunie 2005, *Jahn et autres c. Allemagne*, Recueil 2005-VI, § 91 și multe altele.

⁴⁰ CEDH, 20 septembrie 1995, *Pressos Compania Naviera S.A. et autres c/ Belgique*, Série A, no 332, § 38.

⁴¹ CEDH, 21 iulie 2005, *Străin et autres c. Roumanie*, Recueil 2005-VII, § 44.

⁴² CEDH, 17 februarie, *precit.* § 78.

⁴³ *Idem*, §§ 83-84.

⁴⁴ CEDH, decizia din 7 aprilie 2009, *Maria Săvulescu et autres c. Roumanie*, nepubl. Internet site. cit.

impuse de admiterea acestei căi extraordinare de atac nu erau îndeplinite. Ea a considerat că motivarea contestată nu poate fi considerată ca „inechitabilă ori arbitrară”⁴⁵. În al doilea rând, examinând apărarea formulată de guvern în sensul că reclamanții ar fi putut obține „redresarea” situației „incriminate” prin intentarea unei acțiuni pe temeiul accesiunii imobiliare artificiale, Curtea a reținut că, astfel cum este reglementată în Codul civil român în vigoare, această acțiune „ar fi permis în mod netăgăduit reclamanților să li se recunoască un drept de proprietate asupra construcțiilor situate pe terenul lor, cu indemnizarea constructorului”, cum, de altfel, înseși instanțele naționale sesizate cu soluționarea cererii de revizuire, au indicat reclamanților să o facă⁴⁶. În sfârșit, prin raportare la practica națională pertinentă, Curtea a evidențiat că în ipoteza în care reclamanții ar fi intentat în fața instanțelor naționale o acțiune întemeiată pe accesiunea imobiliară artificială, acestea ar fi trebuit să examineze condițiile în care a fost realizată construcția, să determine dacă în acest mod ei au suferit un prejudiciu „efectiv și apreciabil” și dacă nu a fost comis un abuz de drept; în urma analizei tuturor elementelor concludente, nimic nu era de natură să împiedice judecătorul național cel mai bine „plasat” să procedeze astfel, să „condamne” pe proprietarul construcției la plata către reclamanți a unei despăgubiri ce trebuia să ia în considerare „valoarea de piață” a terenului, soluție ce apare ca fiind „echitabilă” în speță, pe care reclamanții au evocat-o chiar ei în cererea lor de revizuire intentată pe plan intern. Toate aceste elemente au condus instanța europeană la concluzia că, în speță, „reclamanții nu au exercitat căile interne de atac eficace și utile, căi ce le-ar fi permis să obțină redresarea situației contestate în cadrul sistemului național de drept”, aceasta cu atât mai mult cu cât aceste căi le-au fost indicate în mod expres de jurisdicțiile naționale, astfel că cererea lor a fost respinsă ca inadmisibilă pentru neepuizarea căilor interne de atac, pe temeiul dispozițiilor art. 35 §§ 1 și 4 din Convenție⁴⁷.

III. Incidența dispozițiilor art. 8 din Convenție asupra raporturilor privitoare la viața privată a persoanei

1. În mai multe rânduri instanța europeană a avut a examina modul în care autoritățile române și-au îndeplinit obligațiile ce le revin pe terenul art. 8 din Convenție, spre a asigura respectarea dreptului la viață privată, la viață de familie, la domiciliu și la corespondență, toate garantate de acest text⁴⁸. Ne-au reținut în mod deosebit atenția pentru comunicarea de față două foarte succinte soluții în materie. Fără a intra în aspecte care, deși importante, exced

⁴⁵ *Idem*, § 24.

⁴⁶ *Idem*, §§ 25-27.

⁴⁷ *Idem*, §§ 28-30.

⁴⁸ A se vedea, bunăoară, CEDH, 25 ianuarie 2000, *Ignaccolo-Zenide c/ Roumanie*, Recueil, 2000-I. CEDH, 26 iunie 2004, *Pini et Bertani et Manera et Atripaldi c/ Italie*, Recueil 2004-IV ; CEDH 28 septembrie 2004, *Sabou et Pircălab c/ Roumanie*, nepubl. Internet site.cit ; CEDH 5 aprilie 2005, *Monory c/ Roumanie et Hongrie*, nepubl. Internet site.cit ; CEDH, 8 iunie 2006, *Lupșa c/ Roumanie*, Recueil 2006-VII ; CEDH 26 aprilie 2007, *Dumitru Popescu c/ Roumanie (no. 2)* nepubl. Internet site.cit ; CEDH, 1 aprilie 2008, *Varga c/ Roumanie*, nepubl. Internet site.cit ; CEDH 27 ianuarie 2009, *Tătar c/ Roumanie*, Recueil 2009-...

cadrelui discuției noastre, reținem că într-o cauză dramatică, de altfel, în care soțul și-a ucis soția, după care s-a sinucis, la succesiunile deschise în urma decesului celor doi soți au fost chemați tatăl și sora soției ucise, precum și, prin reprezentare, pe temeiul dispozițiilor art. 655 C. civ., fratele soțului ucigaș și în același timp sinucigaș. Deși tatăl și sora soției ucise au contestat dreptul fratelui soțului de a veni la succesiune, întemeindu-se atât pe jurisprudența constantă în materie cât și pe literatura de specialitate, instanțele naționale au decis că din moment ce declararea unui succesibil ca nedemn prevăzută în codul civil impune existența unei hotărâri judecătorești definitive de condamnare a succesului pentru moartea autorului său, soțul ucigaș și sinucigaș avea vocație succesorală în a-și moșteni soția și, în urma decesului, locul său a revenit prin reprezentare succesorală fratelui său. În fața jurisdicției europene, reclamantii au susținut că refuzul instanțelor naționale de a-l declara nedemn de a moșteni pe soțul sinucis și implicit recunoașterea calității de moștenitor a fratelui acestuia au constituit o încălcare a dreptului lor la viață de familie, garantat de dispozițiile art. 8 din Convenție⁴⁹.

În examinarea acestui capăt de cerere, instanța europeană a evidențiat mai întâi jurisprudența sa potrivit cu care noțiunea de viață de familie în sensul acestui text „nu cuprinde numai relațiile cu caracter social, moral ori cultural; ... ea are în vedere, de asemenea, interesele de ordin material, cum ar fi, în special, obligațiile alimentare și locul atribuit rezervei ereditare în ordinea juridică internă a statelor contractante”, astfel, că „materia succesiunilor și a liberalităților între rude apropiate apare intrinsec legată de viața de familie”⁵⁰. Curtea a precizat însă că art. 8 din Convenție nu impune reglementarea unui „drept general la liberalități” în favoarea membrilor unei familii, statele contractante fiind în măsură să adopte reglementări adecvate în materie⁵¹. În al doilea rând, Curtea a reținut că, în cererea sa, reclamantul denunță, în esență, recunoașterea calității de succesori a soțului ucigaș, deoarece nu a existat o hotărâre definitivă de condamnare pentru omorul comis asupra fiicei sale și că acesta nu revendică o anumită parte din succesiune, el contestă însăși calitatea de succesori a soțului ucigaș, respectiv a fratelui acestuia, prin reprezentare succesorală, ceea ce înseamnă că dispozițiile art. 8 din Convenție și găsesc aplicarea⁵². Ea a arătat că, în speță, era vorba despre un litigiu de drept privat în care se confruntau două interese: pe de o parte, interesul reclamantului de a-l declara nedemn pe soțul fiicei sale iar, pe de alta, interesul fratelui acestuia din urmă de a moșteni, în lipsa unei hotărâri judecătorești prin care soțul să fi fost declarat nedemn.

Instanța europeană a apreciat că cerința unei asemenea hotărâri își găsește justificare în dispozițiile art. 8 § 2 din Convenție care include „apărarea drepturilor altuia” printre ingerințele recunoscute în privința exercitării dreptului la viață de familie și că „o hotărâre definitivă de condamnare (pentru moartea autorului succesului) **constituie o** măsură de securitate juridică, prin raportare la orice altă constatare a culpabilității unei persoane despre care se pretinde că este nedemnă (succesoral) ceea ce apare ca fiind de natură să corespundă și

⁴⁹ CEDH, 1 decembrie 2009, *Velcea și Mazăre c/ Roumanie*, § 117, nepubl. Internet site.cit.

⁵⁰ CEDH, 13 iunie 1979, *Marckx c/ Belgique*, Série A, no 31, § 52 ; 13 iulie 2004, *Pla et Puncenau c/ Andorre*, Recueil 2004-VIII, § 26.

⁵¹ CEDH, 1 decembrie 2009, precit., § 125.

⁵² *Idem*, § 126.

intereselor generale ale societății”⁵³ În al treilea rând, Curtea a subliniat că dispozițiile Convenției nu impun statelor membre să adopte prevederi legale în materia nedemnității succesoriale dar că, odată ce acestea au fost adoptate, ele trebuie aplicate „într-o modalitate conformă cu scopul lor”; o aplicare rigidă a acestor dispoziții poate apărea contrară dezideratelor înscrise în art. 8 din Convenție⁵⁴. Or, instanța europeană a constatat că în ordonanța de încetare a urmăririi penale pe motivul morții autorului faptei, bazându-se pe o scrisoare a soțului și pe mărturiile ale membrilor familiei sale, parchetul a reținut că acesta este autorul uciderii soției sale. Așa fiind și fără a minimaliza în vreun fel principiul securității raporturilor juridice pe care l-a subliniat în numeroase rânduri în jurisprudența sa, Curtea a considerat că, „în circumstanțele particulare ale cauzei” având în vedere că din ordonanța parchetului rezulta fără nici un dubiu culpabilitatea soțului, interpretarea dispozițiilor codului civil român în materie „a fost foarte restrictivă, în detrimentul vieții de familie a reclamantului”⁵⁵. În sfârșit, ea a arătat că nu se poate admite ca anumite acțiuni ilicite ce au dus la decesul unei persoane ar putea rămâne „fără efect”; fără îndoială, a spus Curtea, principiile privitoare la angajarea răspunderii penale a unei persoane suspectă de a fi comis o infracțiune și aplicarea lor de către autoritățile naționale au împiedicat continuarea anchetei în privința soțului ucigaș, după decesul acestuia, responsabilitatea penală fiind personală și netransmisibilă.

Totuși, în concepția jurisdicției europene, recunoașterea formală, de către autorități a caracterului ilicit al acțiunilor celui față de care s-a încetat urmărirea penală urmare a decesului său, „ar fi trebuit să constituie un mesaj clar adresat opiniei publice că ele nu sunt dispuse a tolera astfel de acțiuni” și că o asemenea recunoaștere putea fi de natură să conducă „la apărarea unor interese cu caracter civil ale reclamantilor”. Curtea a considerat că, neprocedând astfel, autoritățile naționale nu au asigurat justul echilibru între interesele în prezență, impus de dispozițiile art. 8 din Convenție. Ea a luat act „cu interes” că viitoarea reglementare în materie conținută în Codul civil român recent adoptat dar neintrat încă în vigoare ia în considerare respectarea acestui just echilibru prin aceea că, potrivit dispozițiilor art. 958, alin. 2, nedemnitătea succesoriului ce a comis o infracțiune cu intenția de a ucide pe autorul său va opera și în situația în care condamnarea nu poate fi pronunțată datorită decesului său, „dacă faptele imputate sunt constatate printr-o decizie a instanței civile, rămasă definitivă”⁵⁶.

2. În cea de-a doua cauză pe care înțelegem să o menționăm, reclamanta a susținut că ineficacitatea procedurii prin care a urmărit angajarea responsabilității unui medic pentru efectuarea unei operații estetice nereușite, „fără consimțământul ei și fără a fi informată despre posibilele consecințe nedorite ale acestei operații a reprezentat o încălcare a dreptului ei la viață privată apărât de art. 8 din Convenție⁵⁷. Aveau a se aplica dispozițiile acestui text, în speță? Pentru a răspunde la această întrebare instanța europeană a arătat că, potrivit jurisprudenței sale, aspectele ce țin de integritatea fizică și morală a unei persoane intră în

⁵³ *Idem*, 128.

⁵⁴ *Idem*, § 129.

⁵⁵ *Idem*, §§ 130-131.

⁵⁶ *Idem*, §§ 133-134, respectiv 77.

⁵⁷ CEDH, 2 iunie 2009, *Codarcea c/ Roumanie*, nepubl. Internet site. cit.

domeniul de aplicare al art. 8, acestea fiind componente ale vieții ei private⁵⁸ ca și „participarea” acesteia în luare de decizii privitoare la actele medicale ce urmează a-i fi practicate⁵⁹, ori accesul la informații de natură să permită „evaluarea” riscurilor sanitare la care o persoană ar fi expusă⁶⁰; așa fiind, ea a decis că situația denunțată de reclamantă prin cererea sa intră sub incidența prevederilor textului evocat⁶¹. De asemenea Curtea a precizat că statele au obligația de a adopta măsuri adecvate pentru asigurarea respectării integrității fizice a pacienților, printre acestea fiind și cele menite a-i proteja, în măsura posibilului, „de consecințele grave ce pot apărea urmare a practicării unei anumite intervenții medicale”, printre acestea esențiale fiind atât luarea consimțământului pacientului, cât și accesul la informațiile ce permit „evaluarea riscurilor unei asemenea intervenții”⁶². Mai mult, ea a arătat că statele contractante sunt ținute să adopte măsuri normative necesare pentru ca medicii „să-și pună întrebări cu privire la consecințele previzibile pe care o posibilă intervenție medicală le-ar putea avea asupra integrității fizice a pacienților lor” astfel ca aceștia să își poată exprima un acord „în cunoștință de cauză”.

De aceea, a spus Curtea, „dacă un risc de această natură previzibil se materializează fără ca pacientul să fi fost în mod clar informat în prealabil de către medici, ce lucrează, ca în speță, în cadrul unui spital public, statul contractant în cauză poate fi ținut în mod direct responsabil pe temeiul dispozițiilor art. 8, pentru lipsa de informare constatată”⁶³. În lumina acestor principii jurisprudențiale, în speță, Curtea a reținut că reclamanta „a avut acces la procedura ce urmărea angajarea răspunderii medicului care a operat-o prin constituirea ei ca parte civilă în procesul penal, și că a putut pretinde indemnizarea sa”. Totuși, jurisdicția europeană a constat că, pe de o parte, instanțele naționale au soluționat în mod definitiv cererea de despăgubiri „la mai mult de nouă ani de la introducerea plângerii penale însoțită de constituirea de parte civilă, și că, datorită acestei reacții întârziate, răspunderea penală a medicului era deja prescrisă”; pe de altă parte, chiar la data soluționării cererii de către instanța europeană, reclamanta nu percepușe suma stabilită de instanțele naționale ca daune morale deoarece medicul astfel obligat se găsea în stare de insolvabilitate⁶⁴.

Curtea a subliniat că pentru reclamantă consecințele insolvabilității medicului „au fost agravate datorită absenței, la epoca faptelor, în dreptul civil român, a unui mecanism de asigurare de răspundere pentru culpă medicală”. Privitor la acest din urmă aspect, ea a evidențiat evoluțiile pozitive în materie care, în prezent, impun medicilor obligația de a contracta o asigurare de răspundere civilă, fără însă ca aceasta să poată modifica în vreun fel situația reclamantei, normele pertinente neavând o aplicare retroactivă⁶⁵. În sfârșit, Curtea a

⁵⁸ CEDH, 24 februarie 1998, *Botta c/ Italie*, Recueil 1998-I, § 32 ; 23 iulie 2003, *Y.F. c/ Turquie* § 33, nepubl. Internet site. cit.

⁵⁹ CEDH, 24 septembrie 1992, *Herczegfalvy c/ Autriche*, Série A no 244, § 86.

⁶⁰ CEDH, 19 octombrie 2005, *Roche c/ Royaume Uni*, Recueil 2005-X, § 155.

⁶¹ CEDH, 2 iunie 2009, precit. § 101 ; în același sens, CEDH, decizia din 5 octombrie 2006, *Trocellier c. France*, Recueil 2006-XIV.

⁶² CEDH, 2 iunie 2009, precit. § 104 ; în același sens CEDH 29 aprilie 2002, *Pretty c/ Royaume Uni*, Recueil 2002-III, § 63 ; CEDH, 19 februarie 1998, *Guerra et autres c/ Italie*, Recueil 1998-I, 60

⁶³ CEDH, 2 iunie 2009, precit. § 105 ; în același sens CEDH, decizia din 5 octombrie 2006, *Trocellier c/ France*, precit.

⁶⁴ CEDH, 2 iunie 2009, precit. § 107.

⁶⁵ *Ibidem*.

reținut că jurisdicțiile naționale care s-au pronunțat în cauză „au refuzat să angajeze responsabilitatea spitalului în calitate de parte civilmente responsabilă”, prin aplicarea dispozițiilor art. 1000 alin. 3 C. civ., „privând astfel reclamanta de o protecție judiciară eficace a integrității ei fizice” deși „o mare parte a jurisprudenței celor mai înalte instanțe naționale precum și doctrina” erau favorabile unei asemenea soluții⁶⁶. În aceste condiții instanța europeană a decis că deși reclamanta și-a văzut recunoscut dreptul la despăgubiri de către jurisdicțiile naționale, ea „nu a avut la dispoziție niciun mijloc juridic de natură a-i permite ca acest drept să devină efectiv” cu încălcarea dispozițiilor art. 8 din Convenție⁶⁷.

3. În cele de mai sus am voit să evidențiem cu câteva dintre cele mai recente soluții ale instanței europene de contencios al drepturilor omului modul creator în care aceasta înțelege să-ți îndeplinească rolul ce i-a fost conferit de Convenție europeană în materie de organism de control al modului în care statele își îndeplinesc obligația de a asigura, în ordinea lor juridică internă, respectarea drepturilor și libertăților garantate atât de Convenție, cât și de protocoalele sale adiționale. După cum am văzut, *ratione materiae*, fără a pune niciun moment în discuție caracterul subsidiar al sistemului european de protecție a drepturilor omului, îndeplinirea acestui rol este de natură să conducă la aplicarea dispozițiilor Convenției unor instituții „clasice” de drept privat, în așa fel încât dispozițiile acesteia să nu rămână, așa cum a spus adeseori Curtea în jurisprudența sa, „teoretice și iluzorii” ci să devină „concrete și efective”. Procedând astfel, instanța europeană a pus întotdeauna în lumină una dintre caracteristicile esențiale ale Convenției, anume aceea că este un „instrument viu” de protecție a drepturilor omului, prevederile sale având a fi interpretate întotdeauna în lumina noilor realități sociale din statele contractante.

⁶⁶ *Idem*, § 108.

⁶⁷ *Ibidem*.